

2021

Populisme in de polder

Een onderzoek naar de stemmers van populistische radicaal rechtse partijen in Nederland.

Cornielje, J.G.J. (Joachim)
Universiteit Utrecht
5957680

Samenvatting:

In deze scriptie wordt er onderzoek gedaan naar stemmers van populistisch radicaal rechtse partijen (PRRP) in Nederland. Ik gebruik de Modernisation Losers these om het succes van PRRP te verklaren. Aan de hand van data van het European Social Survey ronde 9, test ik vervolgens de Modernisation Losers these. Alhoewel een lager opleidingsniveau en de afwezigheid van een band met de kerk leiden tot een kleinere kans om op PRRP te stemmen, zien we niet dat vakbondslidmaatschap leidt tot een kleinere kans om op PRRP te stemmen. Hiermee kunnen we geen volledig bewijs vinden voor de Modernisation Losers these.

1. Introductie

Het was 20 maart 2019, de dag van de Provinciale Staten verkiezingen in Nederland. In de peilingen stond de VVD sterk aan kop (Peilingwijzer, 2019), toch zijn er zorgen bij de VVD. Als rijkste partij van Nederland hebben ze de mogelijkheid om zelf kiezersonderzoek uit te voeren en die voorspellingen baren die liberalen zorgen (Meeus, 2019). Ze hebben namelijk gemerkt dat op hun rechterflank de relatief nieuwe partij ‘Forum voor Democratie’ snel omhoogschiet in de peilingen. De partij onder leiding van fractievoorzitter Thierry Baudet spreekt met succes over thema’s als immigratie, de Europese Unie en klimaatbeleid. Op de verkiezingsavond blijken de zorgen van de VVD terecht. De meeste peilers hadden Forum voor Democratie onderschat. Alhoewel het in de exitpoll nog lijkt dat de VVD de grootste blijft, eindigt Forum voor Democratie uiteindelijk met meer dan een miljoen stemmen als grootste partij van Nederland (Kiesraad, 2019). Kort na deze verkiezing vragen veel nieuwsmedia zich waarschijnlijk af: ‘Wie zijn deze stemmers en wat motiveert ze?’.

Met koppen als ‘Dit is de Forum-kiezer en zo ziet de rest van de stemmers eruit’ (NOS, 2019), ‘Forum-kiezer is vaak oud-PVV'er, maar vooral anti-Rutte’ (RTL, 2019) en ‘Vooral mannen kiezen voor Forum voor Democratie’ (NRC, 2019) proberen verschillende nieuwsmedia een inschatting te maken van een significant deel van het Nederlands electoraat. Elk van deze artikelen is geschreven op 21 maart 2019, de dag na de verkiezingen. Toch zouden de vragen als ‘Wie zijn deze stemmers?’ en ‘Wat motiveert ze?’, niet vragen horen te zijn die alleen vlak na de verkiezingen moeten worden beantwoord. Er zijn meerdere redenen te noemen waarom dit soort vragen belangrijk zijn. Te beginnen met twee maatschappelijke argumenten. In een goed functionerende democratie mag men verwachten dat naar de verschillende politieke opvattingen wordt geluisterd. Wat de motivaties van kiezers ook mogen zijn, deze moeten door beleidsmakers serieus worden genomen, zelfs als dat betekent dat dit niet vertaald wordt in beleid. Eerder onderzoek stelt dat het luisteren naar diverse perspectieven en wereldbeelden leidt tot betere besluitvorming (Shi et al., 2019). Mening van grote groepen kiezers dienen namelijk altijd gehoord te worden in een goed

functionerende democratie, ook als ze zich aan de uiterste van het politiek spectrum bevinden. In een fatsoenlijke democratie dient het niet alleen te gaan om de wil van de meerderheid maar ook over de meningen van verschillende politieke minderheden. Dit is omdat er vaak een kern van waarheid zit in de mening van grote groepen mensen (Jenkins, 2018).

Los van het belang om onwetendheid bij beleidsmakers te verminderen, is er ook een wetenschappelijk belang in het onderzoeken van radicaal rechtse stemmers. Onder wetenschappers is er namelijk nog steeds onduidelijkheid over de drijfveren van stemmers op populistische rechts radicale partijen (PRRP). Het debat of rechts radicale stemmers worden gedreven door economische of culturele motivatie is nog niet beslecht (Rusman, 2020). Aan de ene kant is er een stroming die stelt dat onder andere een ongelijke verdeling van inkomen en toegenomen globalisering bijdragen aan het succes van PRRP, aan de andere kant zijn er mensen die beweren dat culturele factoren zoals individualisering bijdragen aan het succes van PRRP. Daarnaast zijn er veel elkaar tegensprekende theorieën die het succes van radicaal rechts verklaren (Mudde, 2010).

Vanwege het democratisch belang van onderzoek naar kiezersgroepen, omdat PRRP een substantieel deel van het electoraat vormen en vanwege de onduidelijkheid die nog aanwezig is binnen de sociale wetenschappen in duiden van het succes van radicaal rechts, ga ik mijn scriptieonderzoek doen naar radicaal populistisch rechts in Nederland. Mijn hoofdvraag luidt daarom ook: wat zijn de motivaties van mensen om op radicaal rechtse populistische partijen te stemmen? Ik probeer dit te beantwoorden aan de hand van een aantal deelvragen. Als eerste ga ik in op de vraag hoe men radicaal rechts definieert. Daarna kijk ik naar hoe het radicaal rechtse electoraat eruitziet. Als laatste kijk ik of we stemmen op radicaal rechts beter vanuit een economisch of een cultureel perspectief kunnen verklaren. Dit doe ik aan de hand van een dataset van de European Social Survey, Ronde 9 (2018). In het volgende hoofdstuk probeer ik aan de hand van verschillende theorieën het succes van PRRP te verklaren.

2. Theorie

Conceptuele definitie van radicaal rechts populisme

Om goed onderzoek te doen naar radicaal rechts populisme dient er eerst een goede conceptuele definitie van deze groep te zijn. Vaak worden namelijk termen als radicaal rechts, extreemrechts, populisme en zelfs fascisme door elkaar heen gebruikt. Een van de problemen in het duidelijk definiëren van radicaal populistisch rechts is dat dit soort partijen zichzelf niet

zo omschrijven. In tegenstelling tot bijvoorbeeld sociaaldemocraten of liberalen identificeren PRRP zich niet met de term die politicologen aan ze geven (Mudde, 2016). In het definiëren van PRRP houd ik de definitie van Cas Mudde aan. Dit is een expert op het gebied van radicaal rechts in Europa en schrijft in zijn boek: 'The Populist Radical Right, A Reader' (2016) dat om te voldoen aan de definitie 'Radicaal Populistisch Rechts' een partij of beweging aan ten minste drie eisen moet voldoen.

Ten eerste moet er sprake zijn van zogenaamd 'nativism'. Alhoewel deze term moeilijk vertaalt kan worden houdt het een soort 'eigen volk eerst' mentaliteit in. Het is een combinatie van aan de ene kant een sterk gevoel voor nationalisme en aan de ander kant xenofobie. Deze combinatie van het eigen land superieur vinden en vrees hebben voor alles wat niet tot het eigen land behoort is een typerende eigenschap van alle radicaal rechtse populistische bewegingen. Hierin is ook het idee van een 'natiestaat' die exclusief toebehoort aan de inwoners van dat land belangrijk.

Ten tweede zit er een populistisch element in elke variant van radicaal rechts populisme. Populisme houdt niet per se in dat het electoraat naar de mond wordt gepraat maar het gaat meer over een bepaald narratief. In dit narratief is er sprake van een eerlijk en goed volk wat wordt bestuurd door een corrupte en slechte politieke elite. De leider van de radicaal rechtse populistische beweging is de zogenaamde 'vox populi'. Hij is de stem van het goede en eerlijke volk tegenover een corrupte elite.

Als laatste is er in elke rechts radicale populistische beweging sprake van zogenaamd autoritarisme. Dit kan zich op verschillende manieren uiten. Vaak betekent dit een harde overheid die streng toeziet op 'law and order'. Strengere straffen voor wetsovertreders komen regelmatig terug in radicaal rechtse populistische partijprogramma's. Ook is de scheiding tussen de wetgevende macht en de rechtelijke macht bij radicaal rechts populisme vaak een stuk minder duidelijk. Door bijvoorbeeld het invoeren van minimum straffen of het benoemen van rechters door de politiek probeert radicaal populistisch rechts de rechtelijke macht in te perken. Vaak gebeurt dit vanuit het idee dat de 'wil van het volk' haaks staat op de democratische rechtsstaat. Dit ligt eigenlijk in het verlengde van het populistisch narratief van een corrupte elite. PRRP zien in rechters een elite die eerder luisteren naar internationale verdragen dan naar het volk, en de rechtbank wordt gezien door PRRP als een politieke instantie en niet als een objectief orgaan (Mazzoleni & Voerman, 2020).

Als een partij of beweging voldoet aan deze drie eisen ('nativism', autoritarisme en populisme) valt hij onder het label 'radicaal rechts populisme'. Aan de hand van deze eisen kunnen we in Nederland stellen dat er twee grote partijen (groter dan 5 zetels) zijn die

voldoen aan het label radicaal rechts populisme. Aan de ene kant is de Partij Voor de Vrijheid een PRRP. Aan de hand van het verkiezingsprogramma van 2021 zijn de drie eisen die ik eerder heb genoemd duidelijk terug te vinden. Het ‘nativism’ komt duidelijk naar voren wanneer het gaat over de ‘islamisering’ van de Nederlandse cultuur en wanneer de PVV spreekt over het ‘voortrekken’ van buitenlanders tegenover ‘onze eigen mensen’. Ook komt het populistische element duidelijk naar voren in het partijprogramma van de PVV. In het programma spreekt partijleider Geert Wilders onder andere over een ‘politieke elite van Europa en van Nederland die verschrikkelijke islam met open armen heeft ontvangen’. Dit idee van een elite die de belangen van het volk zou verkwanselen is een duidelijk kenmerk van populisme. Als laatste is ook het autoritarisme te vinden in het partijprogramma van de PVV. Er wordt namelijk gepleit voor minimumstraffen en over de rechtstaat wordt gezegd: ‘De Nederlandse rechtspraak liet zich voor het karretje van de politieke elite spannen’ (PVV, 2021).

Naast de Partij Voor de Vrijheid is er nog een grote politieke partij in Nederland Populistisch Radicaal Rechts, en dat is Forum voor Democratie (FvD). FvD blijkt namelijk. Ook FvD voldoet aan de eis van ‘nativism’. Ze spreken in hun partijprogramma over een ‘aanval op de natiestaat’ en een ‘verlies aan identiteit’. Naast ‘nativism’ is in het partijprogramma van FvD ook het populistisch narratief sterk aanwezig. Alhoewel de term ‘elite’ niet letterlijk wordt gebruikt, is het zogenaamde ‘partijkartel’ waarover Forum voor Democratie in het partijprogramma spreekt een vrij vergelijkbaar begrip. Het idee dat een kleine onkundige bestuurlijke groep het lot van het volk zou verkwanselen komt terug wanneer het bijvoorbeeld gaat over de benoeming van burgemeesters die eerder zouden worden benoemd op ‘(politieke) kleur’ dan op ‘talent en kunde’. Daarnaast blijkt er ook een sterke hang naar autoritarisme in het partijprogramma van FvD. Onder andere door minimumstraffen en het verwijt dat rechters ‘politieke beslissingen’ maken blijkt dat het FvD het autoritarisme omarmt (FvD, 2020).

Aan de hand van de drie criteria eerder gesteld kunnen we ook een paar populaire misvattingen over radicaal rechts populisme recht zetten. Zo kan men radicaal rechts populisme niet omschrijven als economisch rechts, alhoewel er economisch rechtse punten binnen de stroming kunnen zitten is dit zeker geen vereisten (Lefkofridi & Michel, 2014). Als we kijken naar economisch radicaal rechts past een term als ‘Neoliberalisme’ of ‘Libertarisme’ beter. Ook hoeft radicaal rechts populisme niet expliciet racistisch te zijn. Alhoewel radicaal rechts populisme wel xenofobisch is hoeft er geen geloof te zijn dat sommige mensen superieur zijn aan andere mensen. Klassiek racisme is daarom eigenlijk niet

aanwezig bij PRRP, en hoort eerder thuis bij extreemrechtse groeperingen (zoals neo-nazis) (Froio, 2018).

Theoretisch kader

Er zijn veel verschillende theorieën die de opkomst en het succes van radicaal rechtse populistische bewegingen verklaren. Veel van deze theorieën raken de kern van de discussie over het succes van deze bewegingen. Aan de ene kant zijn er theorieën die het succes verklaren aan de hand van economische factoren. Deze theorieën stellen over het algemeen dat het radicaal rechtse electoraat vooral economische problemen kent en daardoor uitwijkt naar radicaal rechts. Radicaal rechts kan bijvoorbeeld aan de hand van een zondebok de economische neergang van de arbeidersklasse verklaren. Aan de andere kant zijn er theorieën die stellen dat het voornamelijk culturele factoren zijn die ertoe leiden dat mensen radicaal rechts stemmen. Ik zal de belangrijkste theorieën over PRRP behandelen, te beginnen met twee culturele theorieën. Namelijk de ‘New Social Movements’ en ‘Social Breakdown’ theorie. Daarna kijk ik naar twee economische theorieën die het succes van PRRP kunnen verklaren: de absolute deprivation en relative deprivation theorie en de Ethnic Competition these. Als laatste kijk ik nog naar een theorie die een samenstelling is van de culturele Social Breakdown theorie en de economische Relative Deprivation theorie. Daarnaast schets ik met behulp van de theorieën een beeld over het rechts radicale electoraat en haar kenmerken.

Culturele theorieën:

De ‘New Social Movements’ theorie

Vanaf de jaren 60 van de vorige eeuw breekt er een nieuw tij aan in de Westerse wereld. Door de opkomst van de welvaartstaat, stabiele en hoge economische groei en door de succesvolle verdeling van inkomen werd aan de basisbehoeften van de burger voldaan. Dingen als een televisie, auto en vakantie werden in een keer mogelijk voor steeds meer mensen (Dibbets, 1980). Ook de opkomst van de verzorgingsstaat zorgde ervoor dat veel zorgen (zoals werkloosheid of ouderdom) van de burger beperkt werden. Dit resulteert in een zogenaamde postmaterialistische (westerse) wereld. Dit houdt in dat waar men vroeger meer waarde hechtte aan economische vooruitgang, er vanaf de jaren 60 er meer waarden wordt gehecht aan niet materialistische principes zoals bijvoorbeeld autonomie, vrijheid van meningsuiting en gelijkheid (Inglehart, 1977).

Deze zogenaamde postmaterialistische waarden sijn pelen vanuit de maatschappij door in de politiek. Een voorbeeld is de opkomst van zogenaamde ‘groene’ partijen, die een sterke

nadruk leggen op milieu en klimaat (D'Anieri, Ernst & Kier, 1990). Over het algemeen wordt de New Social Movements theorie gebruikt om de opkomst te verklaren van voornamelijk linkse bewegingen, maar sommige wetenschappers gebruiken deze theorie ook om de opkomst van rechtse bewegingen te verklaren (Ruzza, 2017). Dit omdat de kern van deze bewegingen niet economisch van aard is, maar eerder cultureel en gefocust op identiteit. Rechts radicale populistische bewegingen zien de klassieke rechts-links verhoudingen vaak als gedateerd (Mudde, 2016) en hechten, in tegenstelling tot klassiek rechts, een grote waarde aan de verzorgingsstaat (Lefkofridi & Michel, 2014). Echter zijn deze standpunten niet de kern van de PRRP. De nadruk van deze partijen ligt weldegelijk op culturele en identitaire thema's (Mudde, 2016).

Door de focus te verplaatsen van een economische naar een meer postmaterialistische visie sluiten PRRP aan bij eerdere sociale bewegingen. De sociale bewegingen van de jaren 70 focuste zich op problemen als milieuvervuiling en gendergelijkheid. Dit zijn in de kern geen economische debatten. Hetzelfde geldt voor PRRP, thema's als migratie en identiteit zijn fundamenteel ook geen economische thema's. Vanwege het feit dat PRRP in navolging van de sociale bewegingen uit de jaren 70 postmaterialistische thema's aankaarten, zou je de 'New Social Movements' theorie ook goed kunnen toepassen op PRRP.

De 'Social Breakdown' these

Veel Westerse samenlevingen zijn onderhevig aan een proces van individualisering. Klassieke instituten zoals sociale klasse en religieuze groeperingen verdwenen naar de achtergrond (Felling, 2004), en de nadruk kwam te liggen op de autonome en individualistische mens. Volgens de Social Breakdown these is een geïsoleerde en individualistische burger op zoek naar een vorm van gemeenschap. Deze gemeenschap kan geboden worden door PRRP omdat juist deze partijen de nadruk leggen op belang van de 'natiestaat' als waren het een grote gemeenschap. Psychologisch zijn mensen op zoek naar gemeenschap omdat het ze zelfvertrouwen en een gevoel van controle geeft (Merkl & Weinberg, 2003). Wat dat betreft lijkt de Social Breakdown een verder vervolg op de New Social Movements theorie. De behoefte aan een gemeenschap en een natiestaat zijn namelijk geen materialistische, maar juist postmaterialistische waarden.

De Social Breakdown these zou van toepassing kunnen zijn op Nederland. Nederland kent al vanaf de jaren 30 een proces van individualisering door onder andere ontkerkelijking (Hak, 1995). Hierdoor zou ook het Nederlandse electoraat volgens de Social Breakdown these gevoeliger moeten zijn geworden voor PRRP. Ook onderzoek van de Universiteit van

Amsterdam concludeert dat er een verband is in Nederland tussen de opkomst van xenofoben en nationalistische gevoelens en een toenemende individualisering (Fennema & Tillie, 1998).

Economische theorieën

De 'Absolute and Relative Deprivation' theorie en de Ethnic Competition these

De Absolute Deprivation theorie stelt dat wanneer groepen tekortschieten in hun benodigde middelen (bijvoorbeeld door gebrek aan huizen of banen) dit kan leiden tot de opkomst van nieuwe ideologische stromingen. Een theorie die sterk lijkt op de Absolute Deprivation theory is de Relative Deprivation theorie. Deze stelt dat nieuwe ideologische stromingen ontstaan wanneer mensen een tekort ervaren ten opzichte van anderen (Walker & Pettigrew, 1984). Zeker de Relative Deprivation theorie kan wellicht de opkomst van PRRP goed verklaren. Het omschrijft namelijk goed een sentiment wat er soms lijkt te heersen bij een deel van het electoraat dat migranten banen en huizen zouden 'afpakken'. Dit is tevens sterk verwant aan de zogenaamde Ethnic Competition these. Deze stelt dat PRRP steun krijgen van mensen die (al dan niet terecht) competitie ervaren met migranten als het gaat om bijvoorbeeld woningen (Rydgren & Ruth, 2011).

Zeker in een tijd waarin in Nederland er een woningtekort van ongeveer 300.000 woningen is (Rabobank, 2019), is het aannemelijk dat veel kiezers etnische competitie ervaren. Ook in Nederland zijn er wetenschappelijke bewijzen gevonden voor het bestaan van etnische competitie (Vervoor, Scholte & Schepers, 2011).

De multidisciplinaire theorie:

De 'Modernisation Losers' these

De Modernisation Losers these is eigenlijk een combinatie van twee theorieën die ik eerder heb behandeld, namelijk de Social Breakdown theorie en de Relative Deprivation theorie. De theorie is door de Zweedse expert op het gebied van rechts radicaal populisme Jens Rydgren omschreven als 'Een van de centrale bouwstenen in literatuur over radicaal rechtse partijen' (Rydgren & Ruth, 2011). De theorie stelt dat steun voor PRRP verklaart kan worden als een poging om modernisering terug te draaien. Modernisering is in deze een breed begrip, het gaat over het verdwijnen van de klassieke middenklasse maar ook de dreigende werkloosheid die boven een groot deel van de laaggeschoolde werkers hangt. Tevens gaat het over de middenklasse die op dit moment nog het hoofd boven water weet te houden maar een onzekere toekomst tegemoet gaat (Rydgren & Ruth, 2011). Wat dat betreft zouden we deze Modernisation Losers in een populaire term kunnen omschrijven als de 'somewhere's' van

deze tijd (Goodhart, 2017).

In het boek 'The road to somewhere: The populist revolt and the future of politics' omschrijft David Goodhart deze somewhere's als mensen die gebonden zijn aan een locatie. Hun identiteit is 'toegeschreven', dit houdt in dat hun identiteit niet komt door hun eigen prestaties maar door de sociale klasse waar ze toe horen en hun locatie (denk hierbij aan bijvoorbeeld een fabrieksmedewerker uit Oss). Deze somewhere's hebben het idee dat hun land enorm is veranderd en ze het haast niet meer terug herkennen. De kerngroep van deze somewhere's zijn de zogenaamde 'left behind'. Dit zijn vaak witte, mannen met een lage opleiding. Dit is een groep die zowel economisch als cultureel veel heeft moeten inleveren. Door modernisering verloor hij zijn baan en met het verdwijnen van de traditionele arbeidersklasse verloor hij zijn stem in het publieke debat (Goodhart, 2017).

Dit verhaal kan ook goed van toepassing zijn in Nederland. Uit onderzoek blijkt ook dat PRRP in Nederland electoraal oververtegenwoordigd zijn in de midden en onderklasse (Lubbers et al. 2002). Ook zien we in Nederland de verdwijning van de traditionele arbeidersklasse (Felling, 2004). Deze combinatie van factoren is volgens de Modernisation Losers these een rijke voedingsbodem voor PRRP.

Ik heb nu vijf verschillende theorieën behandeld die het succes van PRRP in Nederland kunnen verklaren. Sommige bekijken dit succes vanuit een cultureel perspectief, andere theorieën bekijken het vanuit een economisch perspectief, en de Modernisation losers these combineert beide perspectieven. Vanwege de multidisciplinaire benadering, de incorporatie van verschillende bestaande theorieën (zoals de Social Breakdown these en de Relative Deprivation theorie) en de positieve kritiek die hij krijgt vanuit experts kies ik ervoor om vanuit deze theorie te verklaren waarom mensen op PRRP stemmen. Vanuit de Modernisation Losers These kunnen we enkele testbare hypothese afleiden, namelijk:

1. Mensen met een lager inkomen zijn sneller geneigd om op PRRP te stemmen. (H1)
2. Mensen die minder verbonden zijn met klassieke instituten zoals de kerk en de vakbond zijn sneller aangetrokken tot PRRP. (H2)
3. Mensen met een lagere opleiding zijn sneller aangetrokken tot PRRP dan mensen met een hogere opleiding. (H3)

3. Methode

Databeschrijving

Voor dit onderzoek maak ik gebruik van de European Social Survey (ESS). De data voor Nederland is afgenomen eind 2018 en 2019, dit is de negende ronde van de European Social Survey. Dit is een onderzoek wat om de twee jaar wordt gedaan in 24 verschillende landen. De participanten moeten 15 jaar of ouder zijn en de totale duur van de survey is ongeveer een uur. De survey wordt afgenomen door getrainde interviewers en hij wordt gefinancierd door de deelnemende lidstaten. In de survey komt een verscheidenheid aan sociaaleconomische aspecten aan bod. Van politieke participatie tot huishoudinkomen en van gender tot meningen over sociale voorzieningen: ze komen allemaal voorbij in de ESS. De minimale sample-size voor grotere landen (landen met meer dan twee miljoen inwoners) ligt op 1500 respondenten. De selectie van participanten wordt gedaan door middel van een willekeurige aselecte steekproef (ESS).

De N voor het totale onderzoek is 49519. In het onderzoek zijn er echter maar 1206 mensen die hebben ingevuld op welke partij ze hebben gestemd tijdens de afgelopen verkiezingen. Hiervan hebben precies 100 mensen op een PRRP gestemd.

Operationalisatie

Om de Modernisation Losers These te kunnen testen moeten we de algemene begrippen omzetten in meetbare variabelen. Om te beginnen moeten we definiëren wie de stemmers van PRRP zijn. In hoofdstuk twee hebben we al geconcludeerd op basis van partijprogramma's dat er in Nederland twee PRRP zijn, namelijk de Partij Voor de Vrijheid en het Forum voor Democratie. Aan de hand van vraag B14 kunnen we het stemgedrag van deze mensen bepalen door middel van de partij waar ze de laatste verkiezingen op stemde. De vraag bij B14 is dan ook: 'Op welke partij heeft u bij die verkiezingen gestemd?'. Hierbij kon worden geantwoord met alle partijen die nu in de Tweede Kamer zitten, met uitzondering van JA21, de Boer Burger Beweging en Volt (deze partijen bestonden nog niet tijdens het afnemen van de European Social Survey). Daarnaast was er ook nog de mogelijkheid om te antwoorden met 'Andere', 'Blanco', 'Weet niet'. De respondent had ook nog de mogelijkheid om te weigeren om antwoord te geven. Ik verander deze variabele vervolgens in een binaire variabele waarbij mensen ofwel stemmen op een PRRP met waarde 1 (dus PVV en FvD), ofwel stemmen op een niet PRRP met waarde 0 (de andere stemmers). Stemgedrag is de afhankelijke variabele in mijn onderzoek.

Daarnaast moeten we in het testen van de these het inkomen meten, de verwachting volgens hypothese 1 is namelijk dat wanneer iemand een lager inkomen heeft, het aannemelijker is dat hij of zij op een PRRP stemt. Inkomen meet ik aan de hand van het totale inkomen van het huishouden, dit wordt gemeten bij vraag F41. De keuze voor het totale inkomen van het huishouden in plaats van het individueel inkomen is gerelateerd aan de Modernisation Losers these. Je kan namelijk niet stellen dat iemand een verliezer is van de modernisering wanneer de partner wel veel geld verdient en het huishouden comfortabel kan leven. De vraag luidt: 'Gebruikmakend van deze kaart, kunt u mij vertellen welke letter overeenkomt met het totale inkomen van uw huishouden uit alle bronnen en na aftrek van belastingen en sociale premies/verplichte bijdragen? Als u het precieze inkomen niet weet, maak dan een schatting. Gebruik het deel van de kaart dat voor u het gemakkelijkst is: week-, maand- of jaarinkomen.' Op de kaart staan tien letters, daarnaast staan verschillende inkomens per week, maand en jaar. De respondent moet daarna aangeven welke letter het best bij zijn inkomen.

Ook test ik de mate van individualisering. Alhoewel dit ietwat lastig te operationaliseren is meet ik dit aan de hand van vakbondslidmaatschap (F39) kerkbezoek(C16). Vakbondslidmaatschap pas ik aan omdat de oorspronkelijke variabele bestaat uit drie antwoordopties, namelijk 'lid geweest', 'wel lid' en 'geen lid'. Omdat in het testen van de Modernisation Losers these niet uitmaakt of mensen ooit lid waren van groeperingen (het gaat er alleen om of ze dat nu nog zijn) hercodeer ik deze variabele ook tot een dichotome variabele. Ook kerkbezoek meet ik als een dichotome variabele. Hiervoor moet ik ook de oorspronkelijke variabele aanpassen, deze vraag wordt namelijk als volgt gesteld: 'Afgezien van speciale gelegenheden zoals huwelijken en begrafenissen, hoe vaak gaat u tegenwoordig naar religieuze diensten?'. Er zijn meerdere antwoordmogelijkheden, van elke dag tot nooit. Ik heb besloten om de grens te leggen tussen 'ten minste een keer per maand' en 'Alleen op speciale religieuze dagen'. Dit doe ik omdat ik denk dat wanneer je alleen op feestdagen naar de kerk gaat je geen 'binding' hebt met je kerk. Je bent dan (op dat vlak) individualistischer maar gaat nog soms langs de kerk. Voor een collectiever gevoel bij kerkgang is meer regelmatig kerkbezoek nodig. Een hoge waarde (1) betekent dat iemand niet met de kerk verbonden is, een lage waarde (0) betekent dat hij dat wel is. De verwachting is dat minder kerkbezoek en minder vakbondslidmaatschap zorgen voor een grotere kans om op PRRP te stemmen. Als laatste testen we het opleidingsniveau (gemeten bij vraag F15), dit is een ordinale variabele waarin 18 opleidingsniveaus van hoger naar lager zijn opgemeten. De

verwachting is hierbij volgens hypothese 3 dat mensen met een lager opleidingsniveau sneller geneigd zijn om PRRP te stemmen.

Aan de hand van een multiple regressieanalyse onderzoek ik het effect van verbinding met de kerk, vakbondslidmaatschap, opleidingsniveau en huishoudelijk inkomen op het stemmen op een PRRP. De keuze voor de methode is gebaseerd op het feit dat het een goede methode is om te kijken welke verschillende factoren invloed hebben op een variabele. In het geval van een grote theorie zoals de modernisation losers these hebben veel factoren invloed op het stemmen van radicaal rechts, daarom heb ik besloten deze analyse te doen.

Bij de variabele die gaat over de verbinding met de kerk is er een nadeel: moslims worden in deze analyse ook meegenomen. Alhoewel moslims waarschijnlijk minder vaak op PRRP stemmen komt dit waarschijnlijk niet omdat de Islam ze een gemeenschap biedt, waardoor ze minder behoefte hebben aan een natiestaat. Eerder valt te verwachten dat moslims afgeschrikt worden van het 'nativism' van PRRP. Ook de sterke anti-islam retoriek van voornamelijk de PVV zorgt ervoor dat moslims waarschijnlijk minder op PRRP stemmen. Deze alternatieve verklaring kan er echter voor zorgen dat er een verband wordt gevonden wat er feitelijk niet is. Het idee zou kunnen ontstaan dat mensen met een band met de kerk minder op PRRP stemmen, terwijl het eigenlijk alleen moslims zijn die minder vaak op een PRRP stemmen.

Om dit vertekende beeld te voorkomen introduceer ik een controlevariabele over de Islam. Voor deze controlevariabele verander ik de variabele over religie tot een dichotome variabele met de opties 'Islamitisch' en 'Niet Islamitisch'. Vervolgens verwerk ik deze variabele in de regressieanalyse en kan ik controleren of de variabelen (en met name de variabele over verbinding met de kerk) significant blijven.

4. Resultaten

Een multiple regressieanalyse wordt gedaan om het stemmen op PRRP te voorspellen op basis van opleidingsniveau, huishoudelijk inkomen, vakbondslidmaatschap en het hebben van een band met de kerk. Als eerste toon ik de beschrijvende resultaten, daarna de multiple regressieanalyse, en daarna verwerp ik al dan niet mijn gestelde hypotheses.

Ten eerste kijken we hoe veel mensen er in de dataset op een PRRP stemmen in Nederland, of ze lid van een vakbond zijn, of ze een band hebben met de kerk en wat hun gemiddelde inkomen en opleiding zijn. Deze resultaten zijn in tabel 1 en tabel 2 hieronder te vinden.

Tabel 1

Beschrijvende statistiek: stemmen op PRRP, vakbondslidmaatschap en band met de kerk.

	Toepasselijk	Niet toepasselijk
Stemt op een PRRP	100	1106
Is lid van een vakbond	248	1422
Heeft een band met de kerk	1430	242

Tabel 2

Beschrijvende statistiek: inkomen en opleidingsniveau

	N	Minimum	Maximum	Gemiddelde
Inkomen	1391	1 ^{ste} deciel	10 ^{de} deciel	6,56 (€25.300 - €29.500)
Opleidingsniveau	1658	1	18	9,58

Aan de hand van een multiple regressieanalyse proberen we te voorspellen wat de invloed van de band met de kerk, vakbondslidmaatschap, inkomen en opleidingsniveau is op de kans op het stemmen op een PRRP. In de tabel 3, tabel 4 en tabel 5 hieronder zien we de resultaten terug van dit model.

Tabel**6**

Model		Unstandardize	Coefficient	Standardize	t	Sig.
1		d B	s Std. Error	d		
				Coefficients		
				Beta		
1	(Constant)	,195	,025		7,82	,000
	Lid van een Vakbond	,025	,021	,037	1,21	,226
					2	

Huishoudelijk inkomen	-,002	,003	-,021	-,644	,520
Opleidingsnivea u	-,009	,002	-,175	-	,000**
				5,32	*
				6	
Verbinding met kerk	-,068	,022	-,091	-	,003**
				3,00	
				9	

Afhankelijke variabele: Stemmen op een PRRP. R² = ,040 F = 11,081 Sig = 0,000

Aan de hand van deze resultaten moeten we de eerste hypothese verwerpen. Deze hypothese stelt namelijk dat er een negatief verband is tussen het totale huishoudelijk inkomen en de kans om op een PRRP te stemmen. Deze relatie kunnen we dan ook niet terugzien in de data ($\beta = -,002$, $p = ,520$). De tweede hypothesen kunnen we gedeeltelijk verwerpen. De tweede hypothese stelt namelijk dat er een negatief verband is tussen het verbonden zijn door klassieke instituten en het stemmen op een PRRP. We zien dat dit klopt in het geval van de kerk, een goede band met de kerk zorgt er inderdaad voor dat mensen minder snel stemmen op een PRRP ($\beta = -,068$, $p = ,003$). Echter kunnen we dit negatieve effect niet waarnemen bij vakbondslidmaatschap ($\beta = ,025$, $p = ,226$). Hierdoor moeten we de tweede hypothese (gedeeltelijk) verwerpen. De laatste hypothese nemen we echter wel aan. Deze stelt dat er een negatief verband is tussen opleidingsniveau en stemmen op een PRRP. Hier vinden we in de data bewijs voor ($B = -,009$ $p = ,000$).

Controlevariabele

Aan het model zoals gepresenteerd zitten enige nadelen. Het grootste nadeel is dat de variabele 'Verbinding met kerk' ook gaat over de band die moslims kunnen hebben met hun moskee. Zoals in de methode hebben we om dit te controleren een controlevariabele geïntroduceerd.

Tabel

7

Mode	Unstandardize	Coefficient	Standardize	t	Sig.
1	d B	s Std. Error	d		

		Coefficients				
		Beta				
1	(Constant)	,198	,025		7,89	,000
					9	
	Lid van een Vakbond	,025	,021	,037	1,20	,229
					4	
	Huishoudelijk inkomen	-,002	,003	-0,022	-,674	,501
	Opleidingsniveau	-,009	,002	-,177	-	,000**
					5,38	*
					4	
	Verbinding met kerk	-,065	,023	-,087	-	,004**
					2,86	
					9	
	Islam	-,081	,066	-,037	-	,221
					1,22	
					5	

Afhankelijke variabele: Stemmen op een PRRP

Na het toevoegen van de controlevariabele blijkt dat de variabele ‘Verbinding met de kerk’ nog steeds significant is. Hieruit kunnen we dus concluderen dat, onafhankelijk van het Islamitisch geloof, mensen met een goede band met hun kerk minder snel geneigd zijn om op PRRP te stemmen. Dit betekent dat Hypothese 2 niet volledig verworpen kan worden.

5. Conclusie en discussie

We kunnen naar aanleiding van de multiple regressieanalyse concluderen dat alleen Hypothese 3 volledig kan worden aangenomen. Er is een duidelijk verband tussen het opleidingsniveau en stemmen op een PRRP. Dit is in lijn met de Modernisation Losers these. De zogenaamde somewheres, mensen die ontevreden zijn met het huidige politieke discours zijn vaak lager opgeleid. Ze kunnen minder makkelijk meekomen in een snel veranderende wereld en maken zich zorgen over veranderingen zoals migratie en Europese eenwording (Goodhart, 2017). De aantrekkingskracht die Nederlandse PRRP hebben op lager opgeleiden komt duidelijk terug in dit onderzoek.

Echter zien we op andere terreinen een minder duidelijke bevestiging van de Modernisation Losers these. Hypothese 1 kan namelijk niet worden aangenomen. Dit betekent dat we niet kunnen stellen dat er een onafhankelijk effect is van huishoudelijk inkomen op de kans op PRRP stemmen. Alhoewel dit in lijkt te gaan tegen de Modernisation Losers these hoeft dit niet zo zijn. Bij de Modernisation Losers these gaat het namelijk gaat het namelijk over een verarmde, laagopgeleide onderklasse die zich niet meer kan wenden tot klassieke instituten. De Modernisation Losers these stelt niet dat hoogopgeleiden mensen die weinig verdienen ook op PRRP stemmen, het gaat eigenlijk exclusief over de slecht-verdienende laagopgeleide. Dit betekent dat ondanks het feit dat Hypothese 1 is verworpen, dit niet per se een ontkrachting is van de Modernisation Losers Hypothese.

Toch kunnen er meer kanttekeningen gezet worden bij de Modernisation Losers these. Uit de data blijkt dat het verdwijnen van klassieke instituten deels kan bijdragen aan het succes van PRRP, maar dit beeld is niet eenduidig. Alhoewel een band met de kerkelijke gemeenschap kan zorgen voor een negatievere houding (zich uitende in stemgedrag) tegenover PRRP, zien we ditzelfde beeld niet bij de vakbond. Waar, volgens de Modernisation Losers these, individualisering zou moeten leiden tot een grotere kans om te stemmen op PRRP zien we dit slechts gedeeltelijk terug in de data. Het idee dat meer individualistische mensen bij gebrek aan gemeenschap behoefte hebben aan het door een PRRP gecreëerd beeld van een gemeenschappelijke ‘natiestaat’ wordt dan ook niet eenduidig bevestigd. Hiermee is bewijs van het Social Breakdown aspect van de Modernisation Losers these twijfelachtig.

Concluderend kunnen we stellen dat opleidingsniveau en een gebrek aan binding met de kerkelijke gemeenschap motivaties zijn om op PRRP te stemmen. Echter kunnen we dit niet concluderen bij vakbonden en een lager inkomen. Alhoewel dit niet betekent dat de Modernisation Losers these ontkracht wordt, kunnen we de Modernisation Losers these wel beter leren begrijpen. We kunnen stellen dat niet op elk terrein verdergaande individualisering leidt tot vergroting van het PRRP-electoraat. Ook lijkt het erop dat voornamelijk laagopgeleide met een laag inkomen zich meer aangetrokken voelen tot PRRP, hoogopgeleide met een laag inkomen lijken minder aangetrokken tot PRRP.

Toch zijn er echter enkele beperkingen van dit onderzoek. Zo zou het kunnen dat er een alternatieve verklaring is voor binding met de kerk en minder vaak PRRP stemmen. Zo zou het kunnen dat christenen liever op confessionele partijen zoals het CDA of de ChristenUnie willen stemmen omdat dit meer overeenkomt met hun wereldbeeld. PRRP in het noorden van Europa hebben geen religieuze oorsprong en benadrukken weinig religieus-

politieke thema's (Schwörer & Romero-Vidal, 2020). Vanuit dit perspectief kan de band tussen met name christenen en PRRP ook uitgelegd worden. Vervolgonderzoek naar de precieze relatie tussen religie en stemmen op PRRP kan hierin een duidelijker en vollediger beeld geven. Tevens kan vervolgonderzoek een beter inzicht geven over de werking van het Social Breakdown aspect op de Modernisation Losers these.

Tevens is het opmerkelijk dat er geen significante relatie is gevonden bij de controlevariabele. Wat je zou verwachten is dat Moslims door een combinatie van 'nativism' en anti-Islam retoriek minder zouden stemmen op PRRP. Echter kunnen we die relatie niet terugzien in de data. Een uitleg hiervoor kan worden gevonden in de relatief lage N. In de gehele dataset zijn er maar 100 mensen die op een PRRP hebben gestemd. Kijken we naar de hoeveelheid moslims die in de dataset zitten is dit nog lager, namelijk 62. Door deze relatief lage N kan een zeldzaam scenario waarin in een Moslim op de PVV/FvD stemt de uitkomst extra veel beïnvloeden.

Indien beleidsmakers zich tot doel stellen om politieke polarisatie tegen te gaan, kan dit onderzoek enige beleidsadviezen meegeven. Zo zorgt een hoger opleidingsniveau ervoor dat mensen minder snel geneigd zijn om op PRRP te stemmen. Betere ondersteuning op school en het vergroten van doorstroming in het onderwijs zou kunnen bijdragen aan het terugdringen van politieke polarisatie. Ook kan er ingezet worden op het vormen van gemeenschappen, echter maakt het hier wel uit welke gemeenschappen er worden gevormd want niet elke gemeenschap zorgt ervoor dat mensen minder PRRP gaan stemmen.

Afsluitend heeft dit onderzoek een aantal interessante feiten naar voren gebracht. Ten eerste kan beter de werking van de Modernisation Losers these begrepen worden. De conclusie dat individualisering niet altijd leidt tot een toename van PRRP is een interessante. Dit onderzoek toont aan dat de precieze werking van individualisering op steun voor PRRP een complexe relatie is die niet gemakkelijk gevat kan worden in eenvoudige definities. Ook laat dit onderzoek duidelijk zien dat niet inkomen, maar opleidingsniveau de bepalende factor is als het gaat om steun voor PRRP. Als laatste geeft dit onderzoek een duidelijker beeld van de werking van de Modernisation Losers these in Nederland. Hiermee levert dit onderzoek een duidelijker beeld in het verklaren van recente successen van onder andere de PVV en FvD.

Bronnenlijst

D'anieri, P., Ernst, C., & Kier, E. (1990). New social movements in historical perspective. *Comparative Politics*, 22(4), 445-458.

Dibbets, K. (1928). Bioscoopketens in Nederland. Economische concentratie en geografische spreiding van een bedrijfstak, 1977, 109-125.

European Social Study. (n.d). Frequently asked questions. Geraadpleegd van:

<https://www.europeansocialsurvey.org/about/faq.html>

Felling, A. J. A. (2004). *Het proces van individualisering in Nederland: een kwart eeuw sociaal-culturele ontwikkeling*. [Sl: sn].

Fennema, M., Tillie, J. N. (1998) Social Isolation. theoretical concept and empirical measurement. *In search of structure. Essays in social science and methodology*. Amsterdam: Het Spinhuis.

Forum voor Democratie. (2020). Stem Nederland terug. Concept Verkiezingsprogramma 2021.

Geraadpleegd van:

https://d3n8a8pro7vhmx.cloudfront.net/themes/5f046e874445ea153fad59b0/attachments/original/1610052730/Concept_Verkiezingsprogramma_FVD_2020.pdf?1610052730

Froio, C. (2018). Race, religion, or culture? Framing Islam between racism and neo-racism in the online network of the French far right. *Perspectives on Politics*, 16(3), 696-709.

Goodhart, D. (2017). *The road to somewhere: The populist revolt and the future of politics*. Oxford University Press.

Hak, D. (1995). Over secularisering, ontkerkelijkheid en individualisering. Enige uitkomsten van recent godsdienstsociologisch onderzoek in Nederland. *Sociologische gids*, 42(2), 124-139.

Huygen, M., Wassens, R. (2019) Vooral mannen kiezen Forum voor Democratie. *NRC*.

Inglehart, R. (1977) *The Silent Revolution: Changing Values and Political Styles Among Western Publics*. Princeton, NJ: Princeton Univ. Press.

Ipsos-Nieuwsuur. (2021) Tweede Kamerverkiezingen 2021. *Ipsos*.

Jenkins, L. (2018). Why do all our feelings about politics matter?. *The British Journal of Politics and International Relations*, 20(1), 191-205.

Kiesraad. (2019). Provinciale staten 20 maart 2019. Den Haag.

Lefkofridi, Z., & Michel, E. (2014). Exclusive solidarity? Radical right parties and the welfare state. *Radical Right Parties and the Welfare State (December 2014)*. Robert Schuman Centre for Advanced Studies Research Paper, (2014/120).

Lubbers, M., Gijsberts, M., & Scheepers, P. (2002). Extreme right-wing voting in Western Europe. *European Journal of Political Research*, 41(3), 345-378.

Mazzoleni, O., & Voerman, G. (2020). In the Name of Sovereignty. Right-Wing Populism and the Power of the Judiciary in Western Europe. *Partecipazione e conflitto*, 13(3), 1417-1432.

Meeus, T. J. (politiek commentator). (2019, 21 maart). De Wereld Draait Door. M. Versluis. Amsterdam, Nederland: *BNNVARA*.

De Haan, A. (2019). Dit is de Forum-kiezer en zo ziet de rest van de stemmers eruit. *NOS*

Mudde, C. (2010). The populist radical right: A pathological normalcy. *West European Politics*, 33(6), 1167-1186.

Mudde, C. (Ed.). (2016). *The populist radical right: A reader*. Taylor & Francis.

Ontwikkelingen op de woningmarkt. (2019). Rabobank.

Partij Voor de Vrijheid. (2021). Het gaat om u, verkiezingsprogramma 2021 - 2025.

Geraadpleegd van:

<https://www.pvv.nl/images/09012020/verkiezingen2020/0acxyuew34z/VerkiezingsProgramma2021-Final.pdf>

Rydgren, J., & Ruth, P. (2011). Voting for the radical right in Swedish municipalities: social marginality and ethnic competition?. *Scandinavian Political Studies*, 34(3), 202-225.

RTLNieuws. (2019) Forum-kiezer is vaak oud PVV'er, maar vooral anti-Rutte. Geraadpleegd van <https://www.rtlnieuws.nl/nieuws/politiek/artikel/4650276/forum-democratie-thierry-baudet-pvv-rutte>.

Ruzza, C. (2017, October). The populist radical right and social movements. In *Political Populism* (pp. 87-104). Nomos Verlagsgesellschaft mbH & Co. KG.

Rusman, F. (2020). Hoe radical rechts is genormaliseerd. *NRC*.

Schwörer, J., & Romero-Vidal, X. (2020). Radical right populism and religion: mapping parties' religious communication in Western Europe. *Religion, State & Society*, 48(1), 4-21.

Shi, F., Teplitskiy, M., Duede, E., & Evans, J. A. (2019). The wisdom of polarized crowds. *Nature human behaviour*, 3(4), 329-336.

Vervoort, M. H., Scholte, R. H., & Scheepers, P. L. (2011). Ethnic composition of school classes, majority–minority friendships, and adolescents' intergroup attitudes in the Netherlands. *Journal of adolescence*, 34(2), 257-267.

Walker, I., & Pettigrew, T. F. (1984). Relative deprivation theory: An overview and conceptual critique. *British Journal of Social Psychology*, 23(4), 301-310.

